

Joan-Lluís Lluís

Junil

a les terres dels bàrbars

PREMI ÒMNIUM
a la Millor Novel·la
de l'Any
Guanyadora

CLUB EDITOR
BARCELONA

Sota la llum llegim les històries dels altres,
ens inventem les nostres en la foscor.

Alberto Manguel, *La biblioteca de nit*
(traducció apòcrifa)

Què en dieu, homes? Hi entollareu les mans,
en aquesta tasca?

Herman Melville, *Moby Dick*
(traducció de Maria-Antònia Oliver)

PRIMERA PART
La província de l'estany

I

Morta la ràbia

Una vegada hi havia un home que menyspreava la seva filla. Aquest menyspreu, evident i constant, va ser la causa indirecta de la mort d'aquest home i, per tant, del fet que només apareixerà breument en aquesta novel·la. Aviat, poc temps després d'haver sorgit del no-res de la plana blanca, hi tornarà per sempre. I si bé romandrà viu i implacable en la ment de la filla, ja no farà sinó aparicions al·lusives, potser prescindibles, al llarg d'aquest relat; com un intent d'airina matinera que tot d'una desisteix. L'esvaïment serà el seu càstig.

Aquest menyspreu serà també la raó d'actuar de la seva filla, l'agulló que l'anirà atiant fins que s'hagi esbravat la pestilència que durant anys l'haurà acompanyada. Aquesta filla, una vegada decidida a oposar-se al menyspreu del pare, posarà una part notable de les seves forces a no fer mai seu aquest sentiment. I així, essent ella el personatge principal de les aventures aquí explicades, el menyspreu anirà cedint el lloc a d'altres sentiments, sensacions i principis. Mort el pare, morta la ràbia. D'altres ràbies, potser, substituiran aquesta.

I ara, dit això, és necessari precisar que aquest primer capítol, que podria semblar una mena de pròleg, de prefaci

o d'advertiment liminar, forma part integrant del relat, de la novel·la o de com s'hagin d'anomenar aquestes planes. Aquesta història ha començat amb la primera frase, quan el pare i la filla, a penes esbossats, s'han posat a existir, a respirar, a moure's en la ment de qui escriu i potser també en les ments d'aquells que ara per ara pensen que val la pena continuar llegint. La filla —anomenada Junil— i el pare —deixat sense nom— ja pretenen ser sang i carn d'una ficció que impera des de la primera paraula. I que, tot seguit, continua.

II

Les filles de huit anys

Primer, el foc. Encendre el foc amb la llenya amuntegada prop de la llar. No és foc d'escalfar gaire, només de fer bullir aigua per a les herbes del matí i coure un tros esquifit o gruixut de xai, pollastre, ca o peix. Però Junil sap que l'important és que el pare, quan es desperti, ensumi les herbes i ensumi el tros d'animal, i que després d'haver sortit a pixar pugui fregar-se les mans davant les flames i pensi que el foc ha estat encès prou d'hora perquè quan sigui en noti la llepada a gairebé tot el cos.

I espera, una vegada el foc encès, la sentència del pare. No espera immòbil prop del foc, espera fent veure que feineja, perquè el pare no percebi la seva por. El pare, és clar, la percep. I així, quan el foc no li agrada, la renya, li estreny el braç fins a deixar-l'hi macat, li venta una galtada més o menys mandrosa o li estira un manyoc de cabells, o se li cruspeix la meitat del tros de carn o, si està de bon humor, li diu d'afegir llenya tot recordant-li que sense ell seria una captaire, una meuca, una mocosa a frec de mort. Flastoma, escup a terra, es grata l'entreuix i acaba mirant el foc per trobar-hi alguna raó de començar un nou dia.

Junil obeeix, calla i prova d'anticipar els desitjos del pare. El primer desig del dia, el foc, és el més previsible de tots. És estrany, pensa a vegades, que entre ells la pau del matí depengui de les flames, quan precisament les flames van conduir-los a viure en aquest cau de rancor, en aquesta còlera mai del tot apagada el pare, i en aquest temor constant la filla.

Tots dos, una nit de foc, van morir del temps d'abans i van néixer tal com són ara.

Va anar així.

Eren cinc i vivien prop de la frontera, en un poble de mercats de molta anomenada que servien per mantenir la pau entre l'imperi al sud i els bàrbars al nord. Un poble menut que hauria estat gairebé pròsper si, a banda i banda de la ratlla, no hi haguessin campat bandes d'assaltadors que vivien a costa dels habitants i dels viatgers. La poca tropa que hi enviava l'imperi les empaitava sense coratge ni ambició, i així poc impediien que baixessin de les muntanyes en nits de lluna magra, corrent pels senders a matadegolla, i irrompessin a qualsevol poble per devastar-lo en un parell d'hores. A la capital de la província, la notícia de l'atac arribava dies més tard, esmorteïda i deformada, i tan sols de tant en tant despertava en algun funcionari la idea d'organitzar una batuda contra els lladres, idea que tot sovint acabava diluint-se en les dificultats per convèncer el governador o els seus apoderats. Al cantó nord de la frontera, a la banda dels bàrbars, el poder polític era un concepte difús, i només es pensava que fos necessari perseguir una colla de bandolers si aquests topaven amb els guerrers que servien el capitost local. En definitiva, les fronteres semblaven prou estables; haver de preocupar-se de vigilar-les era una font de mandra. I els lladres, una vegada

entès que no hi hauria reaccions brutals si no duïen una activitat exagerada, sabien estar-se quiets prou temps perquè se'ls considerés una nosa acceptable.

Els pobles, doncs, havien d'organitzar la defensa ells mateixos i el pare, com tots els homes, patrullava de tant en tant per les muntanyes, cercant per la neu i vora les fonts rastres de presència hostil. El pare era escriptor públic i pensava que l'única persona lletrada del poble hauria hagut de ser eximida del deure de vigilància, però sabia que no podia protestar ni reclamar. El poble era massa petit per permetre que un escriptor i la seva família visquessin amb decència: l'hort i dues vaques lleteres alimentaven més que l'ofici d'escriure cartes i contractes. Aquesta dependència obligada a les verdures i el bestiar solia induir el pare a fingir la humilitat.

I va ser així com, al començament d'una primavera encara cosida de gel, Junil va veure's abocada al primer desastre de la seva vida. El pare era fora, patrullant. La filla era a casa, dormint. I ni pare ni filla no van saber mai per quina raó i de quina manera el foc, tot d'una, ho havia arrasat tot.

Junil tenia vuit anys quan va tenir lloc aquest primer desastre; era de nit i dormia, com la seva mare, els seus dos germans petits i l'únic esclau de la família. I així, si hagués d'explicar de nou el que sap d'aquella nit després d'haver provat d'explicar-ho tantes vegades, Junil només podria parlar del fum, de la llum que fendia la foscor, dels crits de la mare que van despertar-la de sobte. Diria, si ho hagués de recordar, em vaig aixecar i de seguida vaig tossir... i no m'hi veia amb la picor dels ulls... i la mare cridava i m'estirava i va obrir les ventalles... Va llançar-me a fora... em vaig fer mal al colze... i em va dir queda't aquí, ajudaràs els altres a sortir... Va desaparèixer i va

ser l'última vegada que la vaig veure viva... Mai més, tampoc, no vaig veure vius els meus germans... No sé què va passar.

Les flames van cremar nou cases i van matar sis persones lliures, tres esclaus, cinc vaques, setze porcs i moltes gallines i conills. Ningú no va saber esbrinar on havia començat el foc, que va durar fins a mig matí. I el pare, quan va tornar, ja només tenia una filla.

No va menysprear-la de seguida, però sí que de seguida va saber que la dissort de perdre-ho gairebé tot l'havia estafat. Posats a perdre-ho gairebé tot, hauria preferit quedar-se amb la dona en lloc d'una filla de vuit anys, o amb qualsevol dels dos fills en lloc d'una filla de vuit anys, potser fins i tot amb l'esclau, o amb les dues vaques lleteres en lloc d'una filla de vuit anys. Les filles de vuit anys són una molèstia per a un home que ja no té res.

Durant els dies següents, allotjat amb els altres supervivents a les cases més servicials, va considerar la possibilitat d'abandonar Junil. Els avantatges d'anar sol eren molts, els inconvenients d'arrossegar una filla de vuit anys, incomputables. Sabia, però, que si l'abandonava hauria d'anar lluny per escapar-se de l'oprobri que s'estendria pel vessant sud de la frontera. Encara que la llei l'autoritzés a desfer-se de qualsevol membre de la seva família, imperava una regla més sorda i profunda, la dels murmuris i les mirades de reüll, i sabia que era implacable. Quedant-se en terres properes de l'imperi toparia amb gent disposada a explicar als nous veïns què havia fet; al nord, amb els bàrbars, no volia arriscar-s'hi. Havia d'escollir entre anar lluny, sol, on ningú no hagués sentit a parlar de la família morta de l'escriptent, o inventar-se una vida nova amb la filla de tragina. Així va néixer el menyspreu.

III

Et podràs fer la gandula

Junil ha crescut i en créixer ha esdevingut l'ésser més important en la vida del pare, com a filla serventa que fa tot el que el pare no té ganes de fer.

Viuen ara a cinc dies de carro del poble, cinc dies cap al sud, a Nyala, la capital de la província de l'estany, on els que poden prendre's el temps de comptar afirmen que hi viuen més de sis mil persones, incloent-hi els esclaus. I el pare malda per fer-s'hi ric.

Hi van arribar un capvespre de primavera en què l'hivern intentava un rebrot. Durant una part del periple s'havien arraulit en carros de bous, però sobretot havien caminat. El gel que tornava a florir, i la nevada, que els entesos deien que seria l'última fins a la tardor, havien fet del viatge una punició contínua. Junil pensava que era culpa del pare, que no sacrificava mai cap animal als déus. Ella ho hauria fet de grat, però la fred era tan implacable que no deixava veure cap bestiola que es pogués capturar. Només tenia a l'abast els polls del cap, però sabia que sacrificar un animal més petit que la seva ungla més petita era un sacrilegi. La mare, que tot sovint havia hagut d'amagar-se del pare per fer les seves devocions als

déus, havia intentat que Junil fos piadosa i discreta alhora. Així, al llarg del camí cap a Nyala, quan anava a defecar prenia el temps de dibuixar a la neu els animals que creia que podria procurar-se així que s'imposés la primavera: un ratolí, una singlantana, un escarabat, una cria de pardal. Prometia als déus que aviat els oferiria aquesta sang i els demanava paciència i ajuda, sense saber si els déus acceptaven promeses o disposaven d'una llista de devots deutors de sacrificis.

Arribats a ciutat, van malviure unes quantes setmanes en una cort de porcs sense porcs, als darreres de la casa d'un antic client del pare que s'havia avingut a allotjar-los després que l'endeví del barri llegís, en un gat esventrat, que les bones accions que fes abans de la primavera li serien tornades multiplicades per nou. Una cort de porcs buida per a un escriptor arruïnat i la seva filla li havia semblat una bona inversió, i per fer-la encara més profitosa els donava menjar dues vegades al dia. Quan el pare es vinculava davant seu per regregrar-lo, replicava que tenia el deure d'ajudar qui vingues del poble, mentre mentalment multiplicava per nou cada àpat que distribuïa, cada bona paraula que amollava i cada somriure que regalava.

El pare, durant aquelles setmanes, sortia cada matí de la cort de porcs a cercar feina, i això era una de les coses més difícils d'aconseguir en una ciutat on pul-lulaven els esclaus. La gent massa pobre per posseir-ne no podia pagar ningú per fer cap feina; i la gent no tan pobre, de seguida que podia, en comprava i ja no necessitava llogar ningú. Enlloc no hi havia caixes per descarregar, patis per escombrar, latrines per netejar amb què un nouvingut pogués guanyar algunes monedes de bronze. Sense el menjar que rebien dos cops al dia, Junil i el seu pare s'haurien mort aviat.

Tot sovint el pare sospesava el recurs de vendre Junil a qualsevol mercader d'esclaus, però sabia que se'n penediria. Si aconseguien sobreviure dos o tres anys més, Junil podria prostituir-se i hauria valgut la pena esperar. El pare no la trobava gaire bonica, però comptava que l'edat de la sang li faria més agradable la fesomia i, llavors, es posava a somiejar. La vida de macarró era vida bona. Dos o tres anys de paciència, menys si era precoç, i amb els primers beneficis compraria un marrec gairebé núbil, després una marreca també gairebé núbil, i així aniria eixamplant el negoci. Cada dia observava la silueta de Junil, espiant-hi la crescuda dels pits, i en veure-la sempre tan menuda, tan de joguet, el menyspreu revifava. Hauria necessitat, per calmar-lo, sortir a engatar-se i cardar, però el vi més dolent i la puta més vella eren un luxe inabastable.

Fins que va trobar feina.

I perquè ara s'aixeca cada matí per anar a treballar, el pare exigeix que el foc cremi fort. Si no crema prou fort encara pes-siga Junil, li venta una galtada o li estira els cabells quan passa rere seu, però ja no hi posa tanta determinació. Des que treballa, fa veure que no s'adona de la seva presència fora de quan li dona ordres o renega, i llavors maleeix una filla tan lenta que sembla coixa. L'hi diu sovint, des que ha descobert que aquest retret la fereix més que els insults ordinaris.

—Ets tan lenta que sembles coixa.

Viuen a la mateixa cort de porcs, però paga lloguer ara que ha esclatat la primavera i l'amo de la casa ja no té cap motiu per ser generós: només espera que li tornin multiplicades per nou les bones accions fetes en nom dels déus. El

lloguer no és gaire alt i dona dret a dues màrfegues i dues flas-sades de llana pudent, un joc de pots i plats, una pedra fo-guera, una galleda de fusta cerclada de ferro per pouar aigua i una altra, de fusta basta, per anar de ventre.

En aquests primers dies de vida millorada, tot i que el pare torna cada vespre amb un grapat de monedes petites, les tasques de Junil no canvien gairebé gens. Un cop encès el foc del matí i preparat el primer àpat, ha de rondar arreu i arre-plegar el que pot, sigui trobat o robat. Sol anar sempre cap a l'estany, a l'est de la vila, on la població és menys densa i on és més fàcil córrer i respirar entre les clapes enfangades de l'última nevada de l'any. I guaita, furga i prova d'evitar els al-tres mainatges que també guaiten i furguen i, si poden, li tiren rocs.

Fins que un dia el pare li ordena que no arreplegui més menudalles, sense explicar-li per què l'hi prohibeix; Junil és massa petita per entendre que els plans de prosperitat del pare passen per semblar menys pobre, menys astut i menys faltat d'escrúpols del que és.

Llavors Junil passa una part del dia al llinard de la cort, des d'on no veu res més que el pati de la casa gran i un retall de cel cap al qual tot sovint aixeca els ulls. Si el cel, pensa, po-gués aspirar-la i convertir-se en casa seva, ella en seria la ser-venta més fidel. Viuria a cavall d'un núvol, per esquifit que fos estaria contenta i pixaria per fer més densa la pluja, o pen-tinaria el vent amb la mà oberta. Els seus somieigs no varien mai gaire però semblen créixer i fructificar una mica més cada dia, a mesura que els seus dominis dalt dels núvols s'enfor-teixen de tant pensar-hi. I si mai, malgrat la prohibició, surt i ronda, ho fa procurant de no mirar res del que li hauria estat,

fa poc, carn de rapinya. S'apropa a l'estany, segueix amb la mirada el vol dels gavians i les barques dels pescaires que esmicolen les restes de gel, i torna. Diu mentides al pare quan el pare li pregunta què ha fet quan era fora. És dolç, mentir al pare, pensa.

La primavera ha passat; l'estiu s'ha instal·lat, ha regnat i tot just acaba de fer lloc a la tardor quan arriba del nord la primera borrasca d'aire gelat. Moltes orenetes, oblidades pels déus que solien avisar-les, moren amb l'ala glaçada mentre s'envolen cap al sud. L'hivern irromp cavalcant la tardor, com en una violació d'estacions.

El pare, però, no sembla gaire inquiet, i fins i tot somriu més que mai des que ha caigut la primera neu. Aviat anuncia a Junil que ha trobat feina important i que aquell vespre s'instal·laran a casa del nou amo. Et podràs fer la gandula, veus, a partir de demà ja no caldrà que encenguis tu el foc.

IV

Junil, però, no sap llegir

El pare treballa en una de les dues llibreries de Nyala.

La casa, el taller i la botiga del llibreter formen part d'una illa d'edificis plantada al centre de la ciutat, tan atapeït que ni els temples més importants no disposen d'una esplanada que els atorgui certa majestat. Fins ara Junil i el pare s'havien limitat als suburbis sòrdids, als camins que duïen a l'estany i a la flaire de peix fregit que hi surava tot al llarg; ara es troben entremig de cases altes de maons, no sempre rectes, separades per carrers tan estrets i tortuosos que sembla que només insinuï una possibilitat de pas. I l'olor de peix cuinat ha estat substituïda per una enorme varietat de flaires, agradoses o fèrides, que s'aviven o s'anul·len en mesclar-se.

Junil, que camina tan de pressa com pot per seguir el pare, tremola d'excitació. A mesura que avancen van deixant enrere, amb la cort de porcs, el forn de pa vigilat per un esclau sense orelles, el terrissaire que explica contes de gladiadors a la mainada, la plaça estreta dels sabaters, l'erm sagrat on qualsevol pare pot abandonar un nadó indesitjat, la vident que xiscla, escup i remou les espatlles tenyides de roig per atreure els clients, l'escorxador antic convertit en temple de

déus vinguts de l'est, una munió de veïns sorollosos i anònims.

Quan arriben davant de la botiga, però, Junil té ganes d'encongir-se; tot li sembla massa solemne i no pot creure's que viurà allà dintre. La casa és estreta, no gaire alta, i deu els aires de respectabilitat als dibuixos i a les paraules, a penes descolorits, que cobreixen la façana. Tot són lletres amples enmig de flors taronges i blaves, i ocells que canten o planen.

JAVÓS DELENÓS
 ESCRIC VERSOS DE CIRCUMSTÀNCIA
 FABRICO LLIBRES
 VENC LLIBRES
 NINGÚ QUE HAGI ENTRAT AQUÍ
 NO SE N'HA PENEDIT MAI

Arran de la porta d'entrada, en uns taulons prims de fusta, han estat afixats una vintena de fulls de paper, llam-pants o deslluïts, on els passants poden llegir de franc extractes de les obres venudes.

Junil, però, no sap llegir. El pare no vol perdre temps ensenyant res a una filla tan badoca. Al poble natal, Junil s'havia quedat llargues estones rere el pare mentre enllestia un document, observant els gestos de la mà i provant d'entendre com podia ser que uns moviments tan imperceptibles fessin néixer traços tan subtilment diferents, i que d'aquestes diferències nasquessin mots, frases i obligacions here-ditàries.

És aquí on treballes ara, doncs, pensa Junil, però prefe-reix no dir res.

Entren i de seguida ensumen.

Pare i filla coneixen l'olor del papir i l'olor de la tinta, però aquí dins hi floten flaires noves, pròpies d'una llibreria. El pare encara no s'ha acabat d'acostumar a tantes olors diferents, tot i que no intenta ni entendre-les, ni estimar-les, ni fer-les seves. En canvi, Junil voldria estar-se una estona sola per veure si pot descobrir-ne l'origen, cartografiar-les i endreçar-les per ordre de preferència. Sap que no ha de tenir pressa, que tindrà tot el temps d'aconseguir-ho, però rondina d'amagat quan el pare l'estira de la màniga per obligar-la a seguir-lo, Avança, collons, que mestre Javós ens espera.

Mestre Javós és barbut i calb, i de boca riallera. Va vestit amb una gonella blau fosc, com tots els llibreters del nord de l'imperi, i té les mans tacades de negre, com tots els que es fabriquen la tinta. Ve d'una illa menuda on no neva mai, però quan ho explica tothom alça les espatlles o riu, Això és impossible.

—Au, entreu, entreu! Benvinguts!...

Tot seguit, dedica un somriure a Junil i l'assenyala amb el dit.

—Tu, noieta, ja sé qui ets, t'hem reservat una màrfega ben còmoda, ja veuràs. Espero que t'agradi la casa i que t'agradi la feina... Si vols, pots pujar mentre parlo amb el teu pare.

Crida cap a les escales:

—Marmú, baixa! De seguida!...

Marmú baixa a poc a poc. Porta, com tots els esclaus de Nyala, un collar de cuir que li ceneix el coll, però el seu no és gaire més que una cinta prima, senyal que mereix la confiança del seu amo i pot esperar que l'alliberi abans de morir.

És vell, no li deu faltar gaire per ser alliberat, o per adonar-se que l'amo, com tants amos, li ha fet entreveure l'alliberament només per garantir la seva fidelitat. A més de vell, és lent, però no pas perquè li tremolin les cames sinó perquè la lentitud fa evident el seu rang; és el privilegi que s'ha guanyat a força d'anys i d'eficiència. No hi ha res més lent que una muntanya, i poca cosa més respectada, dirà Marmú, un dia, a Junil.

Si la casa és estreta i no gaire alta, en canvi és molt profunda. Un passadís fosc s'hi endinsa i Junil, mentre segueix Marmú, té la impressió que no havia sabut mai tan bé què deu sentir un conill que explora un cau desconegut. A banda i banda del passadís, tot de cortines de teixit groguenc tapen l'entrada de peces minúscules.

—Abans era un bordell, per això hi ha tantes cambres, no t'hi amoïnis... Deus saber què és un bordell, eh?

Junil assenteix sense dir res. Alguna vegada ha intuït que el bordell podia ser la destinació que li reservava el pare, sense que aquesta intuïció li provoqués cap emoció particular. Els grans copulen, ho sap, ha sentit com en parlaven, ha vist alguna vegada com ho feien i no sap descobrir-hi, quan hi pensa, ni plaer ni enuig. Troba només una mica exagerat que tingui, per a ells, tanta importància fer-ho o no fer-ho.

Així doncs, gràcies a la particularitat d'una casa concebuda com a prostíbul, els dos fills de Javós Delenós —tots dos legionaris per les planures de l'imperi—, els quatre esclaus i els dos aprenents i, ara, Junil i el seu pare, disposen d'un dormitori cadascun. Això no passa ni a les cases dels patricis més rics de la ciutat, on els esclaus ordinaris viuen i dormen amuntegats. Les habitacions, és clar, són xiques i cegues

i formen una successió de recambrons amb el sostre ennegrit pel fum de les llànties; en algunes encara hi deuen surar partícules de licors seminals, greixos lubricants, regalims, suors i salives. I ecos de gemecs, ordres i súpliques, si és que les exclamacions deixen rastres que surin.

Junil, en entrar al seu dormitori, té un somriure greu. Pensa que en aquest laberint de parets i d'ombra potser costarà que vegi mai el pare, pensa que potser podrà estar-se lluny del seu menyspreu i que sabrà tenir estones bones que ningú no li regatejarà.

I passen sis anys.

v

Javós! Javós! Javós!

I al cap de sis anys Junil encara fa el que va començar a fer l'endemà d'instal·lar-se a la llibreria de Javós, encola fulls de paper. És una feina fàcil i de precisió: els fulls han d'ajuntar-se perfectament perquè puguin enrotllar-se al voltant de l'eix de fusta d'alzina o de castanyer i formar un llibre. No és ella qui enrotlla els fulls, ella només posa la cola i premsa els fulls. Treballa en una taula llarga damunt la qual pot encolar vuit fulls seguits, i quan estan a punt un esclau enganxa el primer full al bastó i amb gestos suaus i lents comença a enrotllarlo. Cada rotlle, un cop acabat, serà conservat en una capsa i és feina de Junil, quan la capsa està tancada, enganxar-hi l'etiqueta amb el títol i l'autor de l'obra. Li toca a ella encara que no sàpiga llegir, però no podria equivocar-se ni que s'ho proposés, perquè l'esclau li posa davant, sempre, una sola etiqueta, la que correspon al llibre acabat.

I s'avorreix, durant aquests sis anys.

S'avorreix. Aquesta feina no cansa i ofereix l'empara d'una sala escalfada a l'hivern i airejada a l'estiu, però Junil la fa sense ganes ni joia. Treballant així, el dia que passa és la repetició exacta del dia acabat i del dia que vindrà.